

Για την ημέρα μνήμης**1453**

Καθώς ήταν γραφτό —το έλεγαν οι παλιές προφητείες— η Πόλη που έχτισε ο γιος της Αγίας Ελένης, ο ισαπόστολος και μέγας Κωνσταντίνος, θα ζήσει χίλια χρόνια. Και θα χαθεί, είχαν πει οι αστρολόγοι, όταν θα βασιλεύει πάλι κάποιος Κωνσταντίνος, γιος κι αυτός μιας μάνας που θα ονομάζεται Ελένη. Και τα τελευταία μερόνυχτα της ύστατης αγωνίας θα αρχίσουν μετά την πανσέληνο του Μαΐου — το 'λεγαν κι αυτό οι παλιές προφητείες.

Και το φεγγάρι γέμισε τη νύχτα της Πέμπτης 24 Μαΐου. Μα ποιος να κρατήσει την πανσέληνο;

Από το επόμενο βράδυ η αδυσώπητη σελάνα όλο κι άδειαζε. Παρασκευή. Τέσσερις νύχτες ακόμα. Ευωδιάζουν τα τριαντάφυλλα στους ανθισμένους κήπους.

Σάββατο. Άλλες τρεις νύχτες. Κυριακή, κι η σελήνη μαζεύει. Ερωτοτροπούν στις φυλλωσιές τα αηδόνια, βαθιά μεσάνυχτα κι ακόμα παίζουν. Κανείς δεν κοιμάται. Δυο νύχτες ακόμα.

Το τελευταίο βράδυ της βυζαντινής πρωτεύουσας, Δευτέρα 28 του μηνός Μαΐου, παραμονή της αγίας Θεοδοσίας.

Μόλις κόπασε το ανοιξιάτικο ψιλόβροχο, δόθηκε το σύνθημα της μεγάλης επίθεσης. Τα αηδόνια λούφαζαν στα περβόλια. Η αζημέρωτη νύχτα της Αυτοκρατορίας είχε φθάσει.

Ήταν Τρίτη 29 Μαΐου του 1453, την ώρα που οι πρώτες αχτίδες φώτιζαν την πολιορκημένη πρωτεύουσα. Τριάντα Γενίτσαροι προσπάθησαν να παραβιάσουν μια μισάνοιχτη πυλίδα του εξώτοιχου. Οι δεκαεπτά σκοτώθηκαν στον περίβολο και οι δεκατρείς πέρασαν στο παρατείχιον.

...Την ώρα της σφαγής κάποιος είδε ένα οθωμανικό μπαϊράκι να ανεμίζει στα τείχη. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος μαζί με τον Θεόφιλο Παλαιολόγο, τον Ιωάννη τον Δαλματό και τον Ντον Φραντσέσκο προσπάθησαν να συγκρατήσουν τους μαχητές, που εγκατέλειπαν πανικόβλητοι το Εξωτείχιο. Αλλά εκατοντάδες Γενίτσαροι είχαν περάσει τον περίβολο. Ο Θεόφιλος Παλαιολόγος όρμησε τότε μπροστά φωνάζοντας ότι προτιμούσε να πεθάνει παρά να ζει, και χάθηκε μέσα στο εχθρικό στράτευμα που ερχόταν καταπάνω του.

Ο Κωνσταντίνος έβγαλε τα αυτοκρατορικά διάσημα. Έχοντας κοντά του τους δυο πιστούς συντρόφους, ακολούθησε τον Θεόφιλο. «Σώσον με εκ στόματος λέοντος και από κεράτων μονοκερώτων την ταπείνωσίν μου.»

Ανώνυμος μέσα στο πλήθος των ανωνύμων συμπολεμιστών του, ο Αυτοκράτορας έπεσε μπροστά στην Πύλη του Αγίου Ρωμανού. Το κύρος της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας είχε σωθεί.

Το τελευταίο μήνυμα που έστειλε η βυζαντινή πρωτεύουσα ξεπέρασε τα γεγονότα που καταγράφονται στα βιβλία της πολιτικής ιστορίας. Στη συνείδηση ολόκληρου του Ορθόδοξου Κόσμου η Άλωση δεν έγινε ποτέ. Η Πόλη της Θεοτόκου, απροσμάχητος, ανυψώθηκε πάνω από τα μπαϊράκια κι εντάχθηκε στη Χώρα του Αχωρήτου.

Το άπαρτο μέγα τείχος είχε αλωθεί. Τα τελευταία νήματα που συγκρατούσαν το υποτυπώδες πια κράτος κόπηκαν. Κι ήταν προχωρημένη άνοιξη. 29 Μαΐου του 1453. Ημέρα Τρίτη και ώρα έκτη πρωινή.

Χίλια εκατόν είκοσι τρία χρόνια και δεκαεννιά μέρες μετά την ίδρυση της πρωτεύουσας της χριστιανικής Οικουμένης, που γιορτάστηκε στις 11 Μαΐου του 330, η πόλη του Κωνσταντίνου έπεφτε στα χέρια των αλλόθρησκων κι αλλόφυλων Οθωμανών Τούρκων. Ο χρησμός βγήκε αληθινός. «Με Κωνσταντίνο έγινε και πάλι με Κωνσταντίνο θ' αποθάνει».

... Δεν θα κάνουμε τον απολογισμό των συνεπειών της Άλωσης. Η πολιορκία αυτή καθ' εαυτή αποτελεί ένα συγκλονιστικό αφήγημα. Η περιγραφή των γεγονότων έτσι όπως εξελίχθηκαν από μέρα σε μέρα, μπορεί να μην έγινε ποτέ γνωστή στον Ελληνισμό των Μεταβυζαντινών χρόνων. Αλλά οι υπερασπιστές της πρωτεύουσας, επιλέγοντας κάθε μέρα και πιο συνειδητά τη λύτρωση, έσκαβαν στη συνείδηση του Γένους και άφησαν πίσω τους ένα έργο ανυπολόγιστης αξίας: τη συλλογική μνήμη που κατέγραψε την ανείπωτη θυσία και την έκανε σύμβολο του νεότερου Ελληνισμού.

Το ρίγος που μας διαπερνά, ακόμα και σήμερα, κάθε φορά που αναλογιζόμαστε την ύστατη εκείνη θυσία, φανερώνει ότι η λήθη δεν κατόρθωσε να εκμηδενίσει τους μηχανισμούς της μνήμης. Μολονότι οι σύγχρονες αξίες και τα σύμβολα του κρατικού πατριωτισμού έδρασαν σε βάρος της ιστορικής συνείδησης τού δίχως σύνορα Ελληνισμού, με αποτέλεσμα να αποποιηθούμε την ίδια την ουσία του πολιτισμού μας και να αγνοήσουμε το εθνικό σώμα που βρέθηκε εκτός των κρατικών συνόρων.

Μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και την Υποχρεωτική Ανταλλαγή των Πληθυσμών, περιχαρακωθήκαμε στον ελλαδικό χώρο συγχέοντας δύο έννοιες εντελώς διάφορες και συχνά αντικρουόμενες. Γυρίσαμε έτσι την πλάτη στην Ανατολή και αφήσαμε έξω από το οπτικό μας πεδίο το σημαντικότερο κομμάτι της ιστορίας μας. Αλλά δεν περιορίσαμε μόνον τον χώρο ανάπτυξης του ελληνικού κόσμου. Περιορίσαμε και τον χρόνο. Τον ελαχιστοποιήσαμε, του αφαιρέσαμε την εξελικτική του πορεία, του κόψαμε τη συνεχή ροή του. Κι άλλοι τον σταμάτησαν εδώ ή τον έκοψαν εκεί, αποκόβοντας το έθνος από την μητρική του εστία κι αποστερώντας το από τη μοναδική αυτή αίσθηση της συνέχειας.

Το χρονικό της δίμηνης πολιορκίας είναι ένα από τα ισχυρότερα νήματα που συνδέουν τον νεότερο Ελληνισμό με το κοντινό και με το απώτατο παρελθόν του. Γιατί η πνευματική διάσταση της ανθρώπινης υπόστασης συνιστά τον κεντρικό, διαχρονικό, κορμό του ελληνικού πολιτισμού κι ο αγώνας για τη διατήρηση του δικαιώματος της επιλογής είναι ύψιστο καθήκον. Άλλωστε αυτόν τον τόσο ελληνικό «παραλογισμό» ζήτησε ο Δαρείος από τον βασιλιά Δημάρατο να του εξηγήσει. Το αγαθό για το όποιο ήταν έτοιμοι οι Έλληνες να δώσουν τη ζωή τους δεν άνηκε στη σφαίρα του υλικού κόσμου.

[Αποσπάσματα από το βιβλίο: Μαριάννα Κορομηλά, 1453, *Η ύστατη αγωνία της βυζαντινής πρωτεύουσας και η Άλωση που δεν έγινε ποτέ* (έκδ. της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα, Αθήνα 1992. Εξαντλημένη)]

Η μεγαλοπρεπής Αγία Θεοδοσία, ένα από τα πιο άγνωστα βυζαντινά μνημεία της Κωνσταντινούπολης, βρίσκεται κοντά στα θαλάσσια Τείχη του Κεράτιου κόλπου στην συνοικία Τζιμπαλί, δυο βήματα από το Φανάρι. Όταν τη μετέτρεψαν σε τζαμί οι Οθωμανοί Τούρκοι την είπαν «Γκιουλ Τζαμί», επειδή, σύμφωνα με την παράδοση, μέσα σε αυτόν τον ναό βρήκαν πολύ κόσμο που είχε καταφύγει εκεί στις 28 Μαΐου, παραμονή της γιορτής της αγίας Θεοδοσίας. Σε εκείνη την τελευταία ολονυχτία, ο ναός ήταν στολισμένος με τριαντάφυλλα κι όλοι κρατούσαν από ένα τριαντάφυλλο για την αγία. Έτσι τους βρήκαν το πρωί της 29ης Μαΐου οι πολιορκητές που όρμησαν στην Πόλη. Και γκιουλ σημαίνει τριαντάφυλλο στα τουρκικά (λέξη περσική).

Στις 29 Μαΐου του 2016 είχαμε προβάλλει μια άλλη πλευρά της Άλωσης
–ίσως τη δραματικότερη, αυτή που σπάνια περνάει από τον νου μας.

Οι επιζώντες

Απόψε δεν σκέφτομαι τους νεκρούς αλλά τους επιζώντες. Τα νιόπαντρα ζευγάρια και τα κοριτσόπουλα, που δεν πρόλαβαν καλά καλά να ονειρευτούν. Τους γέροντες, που είδαν να γκρεμίζεται όλη τους η ζωή. Τους λιμοκτονούντες, τους άγουρους, τα ναυτόπουλα, τους λαγουμιτζήδες, τις αρχόντισσες, τους καλογέρους και τον κλήρο, τους τραυματίες, τον έντρομο κοσμάκη που έμεινε και πολέμησε με ξύλα και με πέτρες για να κρατήσει την Πόλη, την αποκλεισμένη από στεριά και θάλασσα. Τρεις μέρες κράτησε η λεηλασία. Οι επιζώντες αιχμαλωτίστηκαν και σύρθηκαν στην Αδριανούπολη. Πώς διαχειρίζεσαι τη νέα σου ζωή;

Ύστερα είναι κι όλο το αρχοντολόι. Ποιους μηχανισμούς επιβίωσης θα επιλέξεις; Και πόσες δυνατότητες επιλογών υπάρχουν; Σκέφτομαι αυτούς που τούρκεψαν, αυτούς που συνεργάστηκαν, αυτούς που αρνήθηκαν να συμβιβαστούν με την πραγματικότητα, αυτούς που έπρεπε να χωριστούν από συγγενείς και φίλους, επειδή τράβηξαν διαφορετικούς δρόμους, αυτούς που σύρθηκαν στο μαρτύριο.

Μα σκέφτομαι κι όλους τους ξεριζωμένους, εκείνους που είχαν προλάβει να φύγουν κι εκείνους που κατάφεραν να γλυτώσουν την ύστατη ώρα. Την απελπισία των λογίων στις αυλές και τα κολλέγια της Εσπερίας σκέφτομαι. Τους πρόσφυγες που βάφτιζαν τα παιδιά τους με ονόματα αυτοκρατόρων, για να μείνουν στη συλλογική μνήμη οι Δουκάδες και οι Λασκαρίνες. Την πίκρα του αυτοεξόριστου Βησσαρίωνα σκέφτομαι. Άφησε στη Βενετία την πολύτιμη βιβλιοθήκη του (τη Μαρκιανή) με τον όρο να είναι ανοιχτή σε όλους, ώστε να έχουν πρόσβαση και οι Έλληνες.

Σκέφτομαι την αλλοφροσύνη του Γεώργιου του Τραπεζούντιου, που έστειλε τον Ιούλιο του 1453 στον Πορθητή μια πραγματεία σχετικά με τη χριστιανική πίστη, όπου προτείνει να ενωθούν ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ. Τη μεγαλοδούκισσα Άννα Παλαιολογίνα Νοταρά σκέφτομαι, που παραχώρησε το βενετσιάνικο αρχοντικό της στους στρατιώτες, όσους είχαν μπει στην υπηρεσία της Γαληνοτάτης, και ήθελαν να προσεύχονται κάπου, αλλά η άδεια για ίδρυση ορθόδοξης εκκλησίας έκανε δεκαετίες να δοθεί στους «αιρετικούς». Κι ώσπου να δοθεί η άδεια για το κτίσιμο του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων (San Giorgio dei Greci), όπου θα μπορούσαν και να ενταφιάζουν τους νεκρούς τους, μέχρι το 1511 τους έριχναν στα νερά της λιμνοθάλασσας.

Όσοι θυμούνται την 29η Μαΐου τιμούν τους νεκρούς. Κι εγώ μαζί τους. Αλλά ποιος θα κλάψει με τους επιζώντες; Για τα διλήμματα, την φρίκη, τις απορίες, τις ενοχές, τις απώλειες, το βαρύ φορτίο της αιχμαλωσίας ή της προσφυγιάς. Το ανείπωτο βάρος της Άλωσης, το αφόρητο κενό, προστέθηκε στην ψυχική καταπόνηση που είχε προκαλέσει ο αδελφοκτόνος παραλογισμός, ο διχασμός ανάμεσα σε ενωτικούς και ανθενωτικούς. Διεμερίσαντο τα ιμάτια μου εαυτοίς...

Μαριάννα Κορομηλά, 28 Μαΐου 2016

Λιτανεία στη Βενετία με κέντρο τον Άγιο Γεώργιο των Ελλήνων, στην οποία προσέρχονται όλοι οι άγιοι. Εικόνα του Γεωργίου Κλώντζα, 16ος αιώνας. Και: λεπτομέρεια από το κάτω δεξί μέρος της πολυπρόσωπης εικόνας με την υπογραφή του Κλώντζα (ή και Κλότζα).

Η ιστορική εικόνα εκτίθεται στο πλουσιότατο Μουσείο του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας

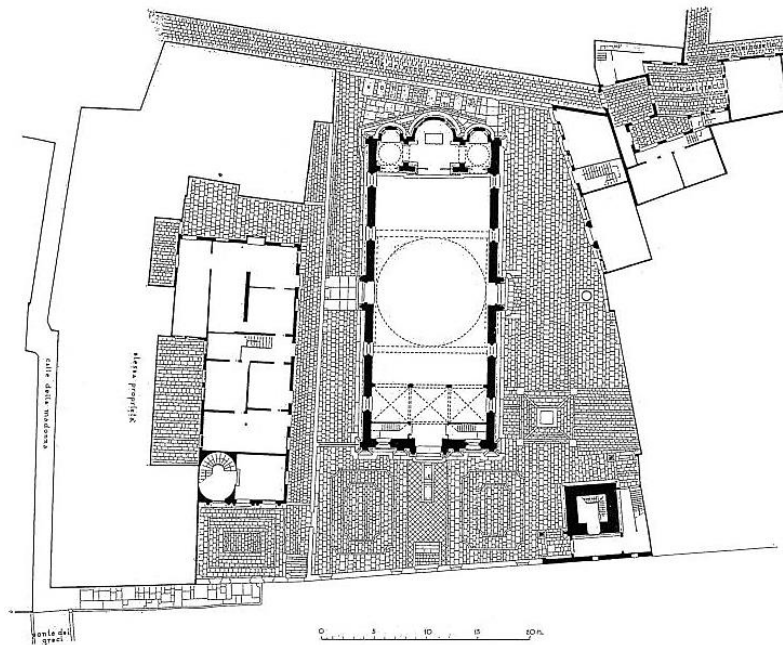

Ο «κυρ Γεώργιος Κλώντζας σγουράφος», που μνημονεύεται για πρώτη φορά ως μάρτυρας σε νοταριακό έγγραφο το 1564, γεννήθηκε γύρω στα 1530 στον Χάνδακα (Ηράκλειο) της βενετοκρατούμενης Κρήτης, όπου και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Ένας μεγάλος αριθμός έργων του βρίσκεται στη Βενετία, στο Σινά, στην Πάμο, στη Ζάκυνθο και αλλού. Έγινε διάσημος για τις φορητές εικόνες του –οι περισσότερες από τις οποίες είναι πολυπρόσωπες και καμωμένες με το πνεύμα της μικρογραφίας– και για τα τρίπτυχά του.

† ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ		
ΓΑΒΡΙΗΛ	ΣΕΒΗΡΟΣ	1577-1616
ΘΕΟΦΑΝΗΣ	ΞΕΝΑΚΗΣ	1617-1632
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ	ΜΕΤΑΞΑΣ	1632-1635
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΒΑΛΕΡΙΑΝΟΣ	1635-1656
ΜΕΛΕΤΙΟΣ	ΧΟΡΤΑΚΗΣ	1657-1677
ΜΕΘΟΔΙΟΣ	ΜΟΡΩΝΗΣ	1677-1679
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ	ΒΛΑΧΟΣ	1679-1685
ΜΕΛΕΤΙΟΣ	ΤΥΠΑΛΔΟΣ	1685-1713
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΦΑΤΣΕΑΣ	1762-1768 ΕΨΗΦ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ	ΜΟΡΜΟΡΗΣ	1768-1772 ΕΨΗΦ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ	ΘΕΟΤΟΚΗΣ	1772-1775 ΕΨΗΦ
ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ	ΚΟΥΤΟΥΒΑΛΗΣ	1780-1790
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ	ΖΥΓΟΥΡΑΣ	1790-1820 ΕΨΗΦ

Εκεί, στη λαγγούνα της Αδριατικής όπου βρήκαν οι Πολίτες «την (αχάριστη) κόρη της Κωνσταντινούπολης», ο Άγιος Γεώργιος και το πανύψηλο καμπαναριό του (έργο του 1592) στο κανάλι των Ελλήνων. Η μαρμάρινη πλάκα με τα ονόματα των Αρχιεπισκόπων Φιλαδελφείας, που διοίκησαν την Ορθόδοξη Εκκλησία Βενετίας από το 1577 έως το 1820, είναι εντοιχισμένη στο καμπαναριό.

Κάτοψη του αυλόγυρου με τη Φλαγγίνειο Σχολή (αριστερά), τον ναό, τα βοηθητικά κτίσματα και το καμπαναριό (στην κάτω δεξιά άκρη). Η κατασκευή του Αγίου Γεωργίου, άρχισε από τον αρχιτέκτονα Σάντε Λομπάρντο (Sante Lombardo) και, μετά τον θάνατό του, συνεχίστηκε το 1548 από τον Τζιανναντώνιο Χιόνα (Giannantonio Chiona). Χρηματοδοτήθηκε από τον ειδικό φόρο τον οποίο κατέβαλαν όλα τα πλοία που έρχονταν από ορθόδοξες περιοχές. Στο εσωτερικό του ναού, μαρμάρινη πλάκα με επιγραφή του 1564 αναφέρει ότι η εκκλησία αφιερώθηκε στον Χριστό και στον άγιο Γεώργιο από τους Έλληνες που μετοικούσαν στη Βενετία (τους αεί καταίροντας Ενετίαζε των Ελλήνων).